

יציאת מצרים – לידת האומה הישראלית

חמץ ומצה – ביטול יצר הרע

בשעה שחג הפסח ממשמש ובא, צריכים אנחנו להשתדל לעשות הכנה לקראת החג הקדוש הזה, שהוא אחד מהימים שבו אנו קונים יסודות גדולים בהשקפה, עבודת ה' ובענייני אמונה ובטחון. וביום טוב זה האדם מגיע למדריגה נעלה בביטול הרע, כאשר נאריך בזה בעזרת השם.

והנה בחג הפסח ישנן שתי עבודות, שעל פניהן נראות כשתי עבודות נפרדות, אולם באמת הן קשורות זו לזו בקשר אמיץ. מצד אחד מצינו הענין שצריך לבדוק את החמץ ולאכול מצה, ובכלל זה מה דאיתא בחז"ל^א שצריך האדם לבדוק עצמו ולבער את הרע מקרבו. והרמח"ל בדרך ה' (חלק ד פרק ח) מאריך בזה:

ולענין זה נצטוו בהשבתת החמץ ואכילת המצה, והיינו, כי הנה הלחם שהוכן למזון האדם הוא משתווה באמת אל המצב הנרצה באדם, וענין החימוץ, שהוא דבר טבעי בלחם לשיהיה קל העיכול וטוב הטעם, הנה גם הוא נמשך לפי החוק הראוי באדם, שגם הוא צריך שיהיה בו היצר הרע והנטיה החומרית. אמנם לזמן מיוחד ומשוער הוצרכו ישראל להימנע מן החמץ וליזון ממצה, להיות ממעטים בעצמם כח היצר הרע והנטיה החומרית ולהגביר בעצמם ההתקרבות אל הרוחניות.

נתבאר בדבריו, שגם איסור חמץ וגם מצות אכילת מצה, שניהם לענין אחד מכוונים, דהיינו להפריד אותנו מיצר הרע, משום שכח היצר מצוי במזון האדם. נמצינו למדים מדבריו, שמהעניינים הגדולים של חג הפסח הוא ביטול יצר הרע, וחזוק צד הטוב שבאדם.

פסח – אמונה והכרת הטוב

מצד שני, מצינו שהענין של חג הפסח הוא האמונה, וביאר המשגיח ממיר הגה"צ ר' ירוחם ליוואויץ זצ"ל (דעת תורה כי תבוא עמ' לה), שבאמת העיקר אינו האמונה עצמה,

א. ראה זוהר (ויחי רכו, ב) ודא שירותא דשריאו ישראל למיעל בחולק' קדישא דקודשא בריך הוא

אלא שע"י האמונה נבוא להכרת הטוב לקב"ה, ועל ידי זה נהיה עבדי ה':

הנה מלמדנו, כי אמנם יסוד אחד הוא במצות הבאת הבכורים ובמצות ספור יציאת מצרים, דין להזכיר חסדי המקום, ולא כמורגל בעולם ללמוד ולבאר גדר המצוה של ספור יציאת מצרים מתוך ענין האמונה. גם ענין האמונה בכל עניני ספור יציאת מצרים הוא אותו הסוד עצמו: לזכור חסדי המקום. כאמרו (במדבר טו, מא) אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלהים - להיות עבדים לה' על כל הטובות שעשה לנו.

נמצא שיסוד העבודה של חג הפסח הוא חיזוק האמונה, וקבלת העבדות הנובעת ממנה. והנה בודאי שני דברים אלו - ביטול הרע וחיזוק הטוב, וגם לימוד האמונה - אינם רק כשני דברים המזדמנים לפונדק אחד, אלא כיון ששניהם הם יסוד עבודת ימי הפסח, על כרחך יש קשר עמוק ביניהם. הבה נתבונן בתוכן הענין של קשר זה.

גילוי מלכות שמים על ידי ישראל

ונקדים לבאר, מה הוא רצונו של הקב"ה בזה שברא בעולמו את האומה הישראלית. והנה ענין זה כבר מרומז בפסוק הראשון של התורה 'בראשית ברא', ודרשו חז"ל (רש"י ע"פ בראשית רבה א, א) בראשית - בשביל ראשית. והיינו בשביל ישראל שנקראו ראשית, ובשביל התורה שנקראת ראשית. והדברים מפליאים, שהקב"ה ברא עולם ומלואו אשר בתוכו כל אומות העולם, גויים הרבה, והכל בשביל מספר בני ישראל השומרים את התורה.

ובאמת הרי גילה לנו הנביא (ישעיהו מג, ז) מהי תכלית הבריאה - כל הנקרא בשמי ולקבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו. והיינו, כי ה' רצה שכל העולם יכירו במלכותו ית', וכמו שאנו אומרים בתפילת ראש השנה "וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה" - זו תכלית הבריאה.

ואמנם המהלך להגיע אל התכלית הזו, הוא רק על ידי שיש קשר בין הקב"ה לכלל ישראל, ודרך הקשר הזה תהיה מלכותו ניכרת בבריאה. וזו היא כוונת חז"ל באמרם

ולבערא מנייהו חמץ דאיהו טעוון אחרנין די ממנן על עמין עעכו"ם דאקרון אלהים אחרים אלהי נכר ואקרון חמץ יצר הרע, ע"כ.

'בראשית' בשביל ישראל והתורה, דתכלית הבריאה היא שישראל ישמרו את התורה, כי תכלית הבריאה היא גילוי כבוד שמים, ואופן הגילוי הוא רק על ידי שיש אומה המקיימת את התורה.

גילוי מלכות שמים בהדרגה

ואמנם הגילוי הגמור לא יהיה עד ימות המשיח, דגילוי כבוד שמים נעשה בהדרגה דוקא, ולא בפעם אחת. וכן מבואר בדברי הרמח"ל בדעת תבונות (אות קמב; קמד; קמה; קמו) שישנן חמש תקופות במהלך גילוי כבוד מלכותו, והתקופה הראשונה היא בגלות מצרים. והרמח"ל (שם אות קמה) מדמה זאת בדרך משל ליצירת האדם:

תראי יצירת האדם בהדרגותיה. כי הקדוש ברוך הוא היה יכול להוליד האדם משוכלל בכל שלימותו ודאי אם היה רוצה, כי אין לו מונע; והוא לא כן עשה, אלא כמה חסר האדם ביום לידתו, והוא הולך ומשתלם מעט מעט. ותמצאי שהוא מראה ממש על כבודו ית' והנהגתו בגילוי ממשלתו, כמו שהוא מסבב ומנהג את העולם בחמשת המצבים שזכרנו, שהם הם גדולתו של העולם שהולך וגדל כגדלותו של האדם, וכבודו של מקום שהולך ומתגלה בהדרגה הגדולה הזאת.

הנה ראשית מציאותו של האדם הוא על ידי החיבור של השותפים בו, הם אביו ואמו, הם הם נגד המולידים אשר לכל תולדה. ואמנם הוא סגור בבטן אמו כל ירחי העיבור. אחר יולד וייצא לאויר העולם, ושוב יגדל מעט הלך וגדל. והוא אינו מושלם עדיין, לא בקומתו ולא בדעתו, עד שיעמוד על צביונו. והנה בתחילה ישתלם בדעתו עד שיתחייב במצוות, והוא בן י"ג, ועם כל זה עדיין אינו שלם, ועודנו נער. אחר כך ישתלם ויעמוד על פרקו לגמרי. ומשם והלאה יש לו עילוים על עילוים בבואו בימים: בהידור הזקנה, ועטרת שיבה, וטעם זקנים, אשר רוב שנים יודיעו חכמה. והנה כל זה דוגמה לסדר מעשיו בהדרגה אשר זכרנו למעלה. ונמצא שהאדם עצמו, שהוא הנהוג ממנו ית', מראה בעצמו ההנהגה אשר הוא ית' מנהגו, וכבר זכרנו מזה למעלה.

ומבואר בדברי הרמח"ל, שכמו שיש מדריגות ושלבים ביצירת האדם, גם גילוי מלכות שמים היא על דרך זו. תחילת צמיחת הגילוי היא באופן נסתר, ולאחר מכן נעשה גילוי, ומאז והלאה גדל הגילוי יותר ויותר, כדרך גידולו של אדם. וכיון שגילוי מלכות שמים שייך רק על ידי ישראל, ממילא מחוייב שגם ההתפתחות של

כלל ישראל תהא בהדרגה ובמשך זמן, כיון שהתפתחותם זו, קשורה וכרוכה בגילוי כבוד שמים.

גלות מצרים – העיבוד של גילוי שם הוי"ה

וזהו הענין המבואר בדברי חז"ל (ילקוט שמעוני ואתחנן רמז תתכח²) דכלל ישראל במצרים היו כעובר במעי אמו. ועומק הדברים בזה הוא, דעובר במעי אמו אינו ניכר מבחוץ, ורק בפנימיות הולך ומתפתח עד שעת הלידה, ורק אז מתגלה לעין כל. וממש על דרך זה היה הדבר בגלות מצרים.

דהנה כתב הרמח"ל בדעת תבונות (אות קמב) דבגלות מצרים היה ההסתר פנים הכי גדול ששייך:

הנה הזמן הראשון היה כל שני האלפים של תוהו (סנהדרין צז, א), ובפרט בגלות מצרים, והיינו שזה הוא זמן שהאל ב"ה מסתתר לגמרי מעולמו, ונראה כאילו ח"ו עזב ה' את הארץ, אינו רואה ושומע מעשי בני האדם.

וכן כתב בהמשך דבריו שם (אות קמו):

ותראי כי גלות מצרים, ודאי לא היה כגלות ההוא לפניו ולאחריו, שהיו ישראל משוקעים בעבודה, ולא היתה תורה, ולא היו ישראל אומה נבדלת בחוקותיה ומצוותיה כיום הזה, ולא היו בני אדם מכירים שמו של האדון ב"ה כלל ועיקר.

הרי שבגלות מצרים, כביכול נתעלם שם הוי"ה לגמרי, והיה נראה כאילו פרעה הוא השולט בעולם. וידועים דברי הרמב"ם באגרת שכתב לבנו רבי אברהם, שפרעה הוא היצר הרע. והיינו כי הוא היה הרשע היותר גדול, והטומאה הגדולה בעולם, דהיינו, הפירוד הכי גדול מהשי"ת היתה טומאת מצרים. ומזה הטעם עלה על דעת פרעה כי הוא המושל בעולם. וכן כל דבר שהוא היפך הקדושה והאלקות, היה בטומאת מצרים. וכמו שמצינו שהתורה מזהירה בפרשת עריות (ויקרא יח, ג) כְּמַעֲשֵׂה אֲרָץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר

ב. ז"ל המדרש, או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי וכו', מהו גוי מקרב גוי כאדם שהוא שומט את העובר ממעי הבהמה, כך הוציא הקדוש ברוך הוא את ישראל ממצרים, ע"כ.

ג. וז"ל שם, יש לך בני לדעת, כי פרעה מלך מצרים הוא יצר הרע באמת! וישראל כולם כו' השכל האנושי וכו', ומשה רבינו עליו השלום הוא השכל האלקי, ומצריך בכללו הוא הגוף, ע"כ.

יִשְׁבְּתֶם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ, הרי שעיקר טומאת מצרים, היתה בגילוי עריות. והיינו משום דחטא העריות הוא שיא החומריות, ולכך הוא ההיפך בתכלית מרוחניות ואלוקות.

הרי שכל העולם כולו היה מונהג על ידי מלכי מצרים, באופן שהוא ההיפך הגמור למלכות שמים, ובאותו זמן היה נראה, כדברי הרמח"ל, כאילו ה' עזב את הארץ, ונעקרה מן הארץ כל הרוחניות והאלוקות. וזהו משום שכלל ישראל, שתכליתם להראות ולגלות את האלוקות בבריאה, באותו זמן היו משועבדים לפרעה - היפך גילוי האלוקות בבריאה, והיה הקב"ה נסתר לגמרי ולא ניכר כלל, והיה נראה כאילו הקב"ה הסכים לממשלת פרעה. וזהו שכתב הרמח"ל (שם) שגלות מצרים הוא הזמן הכי גרוע בכל תולדות העולם, שבכל גלות אחרת היה קשר להקב"ה על ידי התורה, אבל בגלות מצרים היה הסתר פנים גמור, שנשתכחה כל מסורת האבות, והקב"ה לא היה ניכר כלל בעולם.

גלות מצרים - עיבור כנסת ישראל

וזהו מחמת שכלל ישראל היו עבדים למצרים, שהיתה עצמיותם בטלה לגמרי. וכמו שאמרו חז"ל דישאל במצרים היו כעובר במעי אמו, וכידוע שעובר ירך אמו. והיינו שלא היתה להם שום עצמיות, אלא כל מציאותם מבוטלת למצרים. ולכן היה זה המצב הגרוע ביותר שיתכן במציאות. וכלפי חוץ, היה נראה שאין לכלל ישראל קיום כלל. אמנם אליבא דאמת מה שהיה קורה באותו זמן, הוא כמשל העובר במעי אמו, שבשעת העיבור נראה כאילו אין לו שום קיום ועצמיות, הוא רק ירך אמו ותו לא. ובאמת בשעה זו הוא מתפתח והולך וגדל, עד שיוצא בשעת הלידה - בריא ושלם ברמ"ח איבריו ושס"ה גידיו. וכמו כן כלל ישראל במצרים היו נראים כמי שאין להם שום עצמיות וקיום כלל, אבל באמת מצרים גופא היה המקום בו התפתחה האומה הישראלית, וכשבאה הגאולה ממצרים אז נתגלה כבוד שמים בעולם, כגילוי העובר בשעה שיוצא מרחם אמו. נמצא אם כן, שרק על ידי כל ההתפתחות של ישראל בגלות מצרים, זכו שבסופו של דבר נתגלה כבוד שמים בעולם. וכמשל התינוק היוצא ממעי אמו, שלולא כל חדשי העיבור בהם הוא נסתר ובלתי נראה, לא היה בא לכלל לידה.

גילוי שם הוי"ה על ידי ישראל

ונבאר היטב, שעיקר יסוד האמונה הוא, שהקב"ה רוצה שיחודו ומלכותו יתגלו בברירות בכל הבריאה, וכמו שאומרים בתפילת ראש השנה "וידע כל פעול כי אתה פעלתו ויבין כל יצור כי אתה יצרתו ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי ישראל מלך

ומלכותו בכל משלה". ומיוסד על הפסוק "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו". והאופן שבו יחוד ה' מתגלה לעין כל, הוא על ידי כלל ישראל. ומשל לכח החשמל, שאי אפשר לראותו את מציאותו, אמנם קיומו מתגלה לנו בבירור על ידי האור הנוצר מכחו. וכמו כן הקב"ה, אי אפשר להשיגו כלל, והמקום שמתגלית מציאותו הוא בכלל ישראל, על ידי זה שכלל ישראל קשורים להקב"ה ועושים רצונו.

וזה הענין מה שכביכול הקב"ה צריך לכלל ישראל, שרק על ידי כלל ישראל מתגלית שכינתו של הקב"ה בעולם⁷. וזה הקשר המיוחד שיש לנו עם השי"ת. וביאור הדברים, שהנה כתוב (דברים יד, א) בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם. והיינו, כמו שעל ידי הבן אפשר לראות ולהכיר את כח האב, כך ישראל הנחשבים כבנים לה', רואים בהם את כחו של הקב"ה. ובזה שונים ישראל מכל אומות העולם, דנשמת ישראל היא 'חלק אלוך ממעל', מה שאין כן הגויים, ולכן אין להם יחס זה של בנים לה' יתברך.

לפיכך, כאשר מציאותם של ישראל גדלה בעולם, מתגדל גם שמו ית' בעולם. ובזה יבואר מעשה המובא בדברי חז"ל (דברים רבה ג, ג)⁸:

מעשה ברבי שמעון בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאלי אחד. הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת טובה תלויה לו בצוארו, אמרו לו: 'רבי ברכת ה' היא תעשיר' (משלי י, כב), אמר להם ר"ש בן שטח: 'חמור לקחתי אבן טובה לא לקחתי'. הלך והחזירה לאותו ישמעאלי, וקרא עליו אותו ישמעאל 'ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח'.

ויש לתמוה, מדוע למה לא בירך הגוי את שמעון בן שטח שהחזיר לו אבידתו, ורק בירך את אלקיו, אלא משום שהבין אותו ישמעאלי שאין ביכולתו של אדם לעשות מעשה כזה, אלא מכח החלק האלקי שבו. וכן צריכה להיות הנהגתנו תמיד, שיהיו מעשינו באופן זה שמגלים אלקות, שיהא ניכר מתוך מעשינו שאנו בנים למקום ויש בנו חלק אלוה ממעל. וזו דרך אחת שעל ידה נתגלה כבודו בעולם.

ד. ראה ילקוט שמעוני (יתרו רמז רעא), ואתם עדי נאם ה' ואני אל. תני ר' שמעון בן יוחאי אם אתם עדי אני אל אין אתם עדי כביכול אני אל, ע"כ.
ה. וכע"ז בירושלמי בבא מציעא פרק ב הלכה ה.

גילוי שם הוי"ה על ידי התבוננות בהשגחה

ויש עוד דרך לגלות מציאות השי"ת בעולם, והיינו בשעה שאנחנו עושים את רצון ה', הקב"ה משרה שכינתו עלינו, ואנחנו מתנהגים בהשגחה פרטית. ונביא דוגמא לבאר דרך זה: אחד שאל אותי שהוריו דוחקים בו לעזוב את הישיבה על מנת לצאת לעבודה. ושאלתי אותו האם רק הוריו דואגים לפרנסתו, או שגם הוא דואג על זה. והשיב לי, שבאמת הוא זה שמודאג. אמרתי לו, אם כן הרי אפשר לדבר אתך, ואין צריך לדבר עם הורייך. ואמר לי, שאינו רוצה לשמוע שיחה על אמונה ובטחון, אלא רוצה רק לשמוע דברים שהם למעשה - איך יישאר בישיבה, ומי יפרנס משפחתו. אז אמרתי לו דברים פשוטים, והוכחתי לו שאין לו על מה לדאוג.

וכך אמרתי לו: 'ראה! כל יהודי טוב, בעל הבית שקובע עיתים לתורה וכו', אם ישב עם אדם מומחה בעסקים ומבין במספרים, ויסביר לו את דרך החיים של יהודי שומר תורה, דהיינו שאינו יכול לעבוד בשבתות וימים טובים, וכן אינו יכול לעסוק בעסקים שיש בהם חשש איסור, כגון מאכלות אסורות, ריבית וכדומה. וכן כל הלכות חול המועד, ושצריך לגור במקום של יהודים, שלעולם הדירות הם ביוקר, וצריך להפריש מעשר מכל רווחיו. עוד יספר לו על מספר ילדיו, ועל שכר לימוד, ועל המחיר של אוכל כשר - המומחה הזה בודאי יחליט, שמוכרח הדבר שכל יהודי חרדי הוא פושט רגל ומצבו הכלכלי קשה וגרוע. ובאמת על פי חשבון הוא צודק, אלא שבאמת המציאות אינה כך, ועל פי רוב יהודי חרדי יש לו יותר כסף מגוי, והגוי אינו יכול להבין איך יתכן דבר זה'. והוספתי לבאר לו שמרחק זה שיש בין הגוי ובין בעל הבית יהודי, הוא אותו מרחק שיש גם בין בעל בית ללומד בישיבה ובכולל, שהבעל הבית לא יכול להבין איך שייך שאברך יעסוק בתורה כל ימיו, ויהיה לו אוכל וכסף. והתשובה לכל זה היא 'השגחה פרטית'. והיינו, שכל מה שהאדם יותר קרוב לה', הוא צריך פחות השתדלות. ובאמת זה נס, כשמתבוננים איך אברך כולל יכול לחיות עם מילגה קטנה של הכולל, ואף על פי כן יש אלפים שעושים כן ומצליחים. ועל כרחק שזהו נס. וניסים כאלו, הוא ממש גילוי כבוד שמים בעולם. וזהו האופן השני שעל ידי ישראל נתגלה כבוד שמים והעולם מגיע אל תכליתו.

הגאולה מתפתחת בזמן הגלות גם בדורנו

הנה הרמח"ל ביאר שגילוי כבוד שמים צריך להיות בהדרגה, וכמו כן על דרך זה ממש מתהווה ההתפתחות של כלל ישראל, בהדרגה. ותחילת ההתפתחות צריכה להיות בנסתר, וזה היה בגלות מצרים.

ויש כאן נקודה חשובה. אם אנו היינו במצרים, לפי תפיסתנו, היינו חושבים שכלל ישראל הולך וכלה, שהרי הם היו יורדים מטה מטה עד מ"ט שערי טומאה. אבל באמת לפי פנימיות הענין, באותה שעה היו ישראל במהלך של עליה, להגיע לגילוי כבוד שמים היותר גדול. ומהלך הדברים כך הוא - כבר בשער הראשון של טומאה, היו לוחמים נגד הטומאה על ידי שלא שינו שמם לשונם ומלבושם. ואף שמבחוץ לא היה ניכר עליהם שהם מעולים מן המצריים, אבל מלחמה זו היתה בונה את הפנימיות שלהם.

והנה במצרים ירדו כלל ישראל עד שער המ"ט משערי הטומאה. אולם כתב האור החיים הקדוש (שמות ג, ח) שאחר שקיבלו ישראל את התורה, יתכן שיהיו בשער הנו"ן ויצליחו להמלט ממנו:

וטעם שנסתכנו ישראל במצרים בבירור שער הנ', לצד שלא היו בני תורה, מה שאין כן דורות האחרונים באמצעות תורתם ישיגו ליכנס לשער הנ' ולהוציא בולעו מפיו, ואז ספו תמו בחינת הטומאה.

והיינו, שאנו מוכרחים להיות תוך שער נו"ן של טומאה, כי כדי ללחום נגד שער הנו"ן אנחנו צריכים להמצא בתוך שער זה. הדרך לנצח ולהכניע את שער הנו"ן, היא דוקא על ידי שאנחנו מצויים בתוכו, ונראה כביכול שמציאותנו כבר נטמעה שם ח"ו, אלא שבאמת היותנו שם היא בדרך מלחמה, לבל תכנס פנימיותנו לתוך שער זה, ועל ידי זה אנו מכניעים את כח הרע שלו. וכן היה אצל כלל ישראל במצרים, שהיו מוכרחים לעבור בכל השערים של הטומאה, כדי ללחום ולהכניע את כולם. ומשום כך, היה נראה כאילו יורדים לתוך שערי הטומאה, אלא שאליבא דאמת היו עולים, כיון שבפנימיות נפשם נתקיים מהלך של מלחמה נגד כל המ"ט שערי טומאה, ולעולם לא הכניעו עצמם אל הטומאה, ולכן כשיצאו ממצרים נתגלה כל זה לחוץ, וזהו גילוי כבוד שמים.

חיזוק בעקבתא דמשיחא

ועל דרך זה, יש להבין את מצבנו כהיום הזה, בעקבתא דמשיחא, שהכל מתרקם והולך לקראת הגילוי הגדול של ימות המשיח. וגילוי זה עתיד להיות גדול הרבה מהגילוי של יציאת מצרים, וכמו שכתב השל"ה הקדוש (פרשת תצוה תורה אור אות כז בשם מנות הלוי), שיציאת מצרים תהיה בטילה בששים בגילוי הגדול של משיח. וזוהי התקופה הרביעית עליה כתב הרמח"ל:

המצב הרביעי הוא, שיתגלה הקדוש ברוך הוא לכל בריותיו מצד הידיעה וההשגה, לא מצד המופתים, אלא שיראו כבודו ית' וישיגוהו בריבוי הדעת והחכמה. והוא מה שנאמר (ישעיהו יא, ט): "כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", וכתוב (ישעיהו נב, ח): "כי עין בעין יראו ושוב ה' ציון", "ונגלה כבוד ה', וראו כל בשר יחדו" (שם מ, ה), שאז לא יצטרכו אותות ומופתים לאמת האמונה, אלא מצד הידיעה וההשגה.

ומתוך דברים אלו, אנו צריכים לקחת חיזוק למה שנוגע לימינו. הנה כל המתבונן במה שמתרחש בעולם תמה, איך יתכן שאנו שרויים בדור הקרוב לימות המשיח, והלא נראה שאנחנו במדריגה נמוכה עד מאד כנגד הדורות הקודמים. ואם הם לא זכו שיבוא המשיח בימיהם, איך יזכה דור ירוד כדורנו, למה שלא זכו הם.

ואמנם לפי מה שנתבאר, כל ענין ההכנה לגאולה, אינו ענין המתראה כלפי חוץ, אלא הכל מתרקם בפנימיות ובסתר, כדרך העובר המתגדל במעי אמו, וכעין שהיה בגלות מצרים. וכמו שבמצרים, כלפי חוץ היה נראה שהללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, אמנם בפנימיות התהוותה האומה הישראלית, כן הוא בדורנו. וכשם שגאולת מצרים באה בפתע פתאום, כלידת עובר ממעי אמו, ואז נתגלה לעין כל המהפכה הפנימית שנעשתה במשך הגלות, כן יהיה בימות המשיח, שיוודע לעין כל בפתע פתאום 'ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו', כל מה שנעשה מכח עבודתם של ישראל כל ימי משך הגלות.

ובכל פעם שאנחנו עוסקים בתורה בדור השפל הזה, אנחנו לוחמים מלחמה פנימית. ואף על פי שאינה נראית כלפי חוץ, היא מקדמת ומחזקת את המהלך הפנימי של הגאולה. ומכאן צריכים אנו להתחזק, שכל מה שאנו לוחמים ומתגברים, יש לנו חלק יותר גדול בגילוי כבוד שמים העתיד לבוא במהרה. וכל מה שהדור ירוד יותר, הרי הקץ קרוב יותר, ובודאי שאין להתיימשך בשעה שאנחנו כל כך קרובים אל הקץ. ומזה נקח אומץ לעבור את כל הקשיים ולהתגבר עליהם, ונלחם עד הסוף, ובזה נזכה לגאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

